

Liburuak

Testua: Iñaki Goiozana

Azkue. Bilbotar ezezaguna, Jurgi Kintana Goiriena, Erein, 2015

2014an Resurreccion Maria Azkue jaio zela 150 urte bete ziren, urterren hori aprobetxatuz edo, Jurgi Kintanak Konpainia elizaren aurrean dagoen etxe baten jaio zen gizon handiaren biografia idatzi eta Bilboko Udalak urtero antolatzen duen Miguel de Unamuno saiakera sarira aurkeztu zuen. Aurkeztu eta irabazi. Ondoren, 2015ean, Erein argitale-txeak kaleratu zuen lana.

Liburua irakurrita laster nabaritzen da Kintanak intentzio osoz aurkeztu zuela bere lana Unamuno Sarira. Izan ere, liburuak helburuetako bat da Azkueren eta Unamunoren bizitzak eta bataren eta bestearen ekarpen intelektualak alderatzea eta, ondorioz, lekeitiarrak eta bilbotarrak izan duten publiko, kritika eta gizartearengandik lorturiko oihartzuna papereratzea. Liburuaren sarreratik bertatik nabaritzen du Kintanak Unamunok mundu nabalean eta gurean izan duen eta duen onarpena eta Azkuek pairatu behar izan duen, mespretxua izan ez dezan, gutxiespena edo aipatu bera ere ez egitea. Laster ikusten da liburuan, Azkueren lanaren handia ia euskaltzaleen artean bakarrik, eta ez beti, goraiatu izan dela, hortik kanpora ezer ez edo gutxi.

Oker hori, zuzendu daitekeen neurrian behintzat, zuzendu nahian, justizia egin guran, datorrela esango nuke liburu hau, Azkueren ekarpen oparora baztertu edo aintzakotzat hartu nahi izan ez duten gure arteko txikikeria eta eztabaida antzuek nabarmentzeko asmo barik, nahiz eta hauek ukatu gabe, Azkue beraren handitasuna huts-hutsean erakutsiz.

Unamunoren eta Azkueren bizitzak, biak ala biak 1864an sortuak, bata bestearen ondoan jarriz, eta hauei Sabino Aranarena alboan ipiniz, azken hau urte bete gazteagoa, idatzi du Kintanak liburuak. Hala eta guzti ere, hiruren biografiak neurri handi baten paraleloak izan baziren ere, hona dakargun lana Azkueren biografia da, eta bilbotar bien garrantzia eta lekeitiarrarengan izan zuten eragina txikiagoa edo handiagoa izan da ere, liburuan nabarmentzen dena Azkueren handia da.

Izan ere, hori da Kintanak erakutsi nahi duena Azkueren ekarpen itzela eta, bide batez, berari buruz esan diren txatxukeriak nabarmen utzita, zein gutxi ezagutzen dugun gure pertsonaia eta berak egina.

Gutxi konturatzen gera gaur egunekoak orain dela mende bateko euskararen egoeraz. Ez dut esango gaur egun bizi duguna zorionekoa denik, ezta gutxiagorik ere, baina orduan gure hizkuntzak elebazarrez

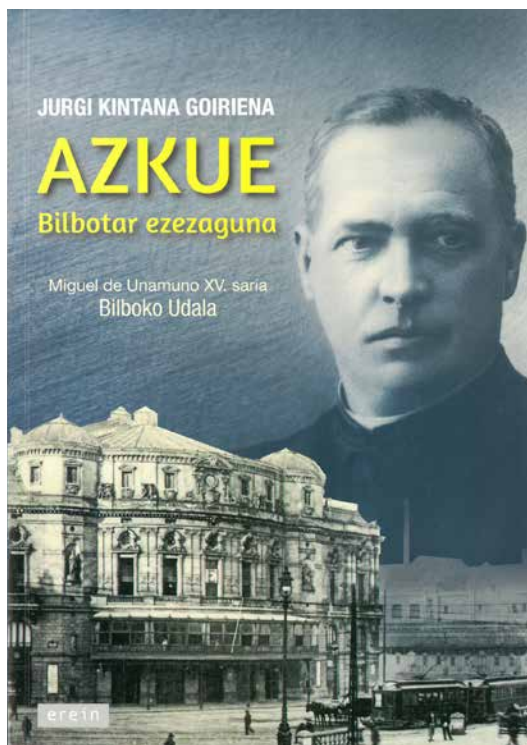
osaturiko lurraldeak izan arren, bere gain zuen onarpen soziala hutsaren hurrengo zen, baserriarren, arrantzaleen, gizartearen mailarik behekoena zutenen berbetea. Aukeran, ia inork ere egin nahi ez zuen hizkuntza.

Egoera hori iraultzea izan zen Azkueren, eta beste batzuren (ez horren besteren), lana. Menditik kalera, hirira, ekartzea, hain zuzen. Baina horretarako ia-ia dena zegoen egiteko, hiztegia, gramatika, literatura, prentsa, eskolak eta zer ez. Azkuek ez zuen denetan parte hartu, baina askotan bai eta sarri askotan ondo.

Profanoa naiz honetan baina entzunda neukan Azkueren hiztegiaren maila zenbaterkoa den, entzunda baita ere horretaz gain euskararen gainean burutu zituen lanei buruzko laudorioak, esku artean inoiz izan ditut berak kaleratutako aldizkariaren ale batzuk, urteak dira *Vizcaytik Bizkaira* zartzuela Lekeition antzeztu zenean bertan parte hartu izana, *Euskalerrriaren yakintzaren* ederra ere ikusitakoa naiz eta abar eta abar. Oraingoan, berriz, Kintanaren liburuak irakurrita, guzti hori hasi besterik ez da egin, guzti hori Azkuek zelan egitea lortu zuen Kintanak ederto erakusten duelako. Erakutsi ere, pausuz pausuz kontatuz eta detailerik txikiena bera ere baztertu barik.

KURIK herri aldizkari bat da eta Azkueren maila, berriz, Euskal Herri zabalera eta mundu osoraino heltzen den figura batena. Orriotara badakargu liburu hau arrazoi bien-gatik da, lekeitiarra izan zelako eta mundu mailakoa, duda barik gure herriak eman duen handienetakoa. Eta poztzen gara hain liburu hona Azkueri buruz irakurtzeko modua izateaz, ez da eta ugaria gure bibliografia. Nahiz eta lehenagotik izan Azkueren figura lantzen duten liburuak, Kintanak berak eginak batzuk, batik bat Azkueren pentsamendua lantzen duena, *Azkue*. *Bilbotar ezezaguna* hau denbora luze baten Azkueren "biografia" bihurtuko delakoan nago eta ez du horretarako merezimendurik falta.

Irakurle, Azkueren gainean eta sasoi hartako Lekeitio eta Euskal Herriaren berri jakin nahiez bazaude, heldu liburu honi hamaika gauza ederrez jabetuko zara eta. Ikusiko duzu zelan, esaera zaharrak dioen legez (Gibel egiok ekatxari), ezintasun guztiei, ekaitzari, lepoa emanda aurrera ekin zion Resurreccion Maria Azkueren lana zein urrutira heldu zen.

Kobie

La Cueva de Santa Catalina (Lekeitio):

La intervención arqueológica.
Restos vegetales, animales y humanos.

La cueva de Santa Catalina (Lekeitio): La intervención arqueológica. Restos vegetales, animales y humanos. Kobie. Bizkaiko Arkeologi Idusketak (BAI) 4. Zenbakia, 2014.

KURIK honetan bertan duzu irakurle Santa Katalinako koban egindako indusketen berri, bertan zuzendari lanetan jardun duen Eduardo Berganzak berak idatzita. Lerrootara dakarguna ez da besterik koba horretan urteetan zehar egin diren lanen emaitza zientifikoaren argitalpena baino, lehen zatia, hain zuzen ere.

Lekeitio eta inguruak zorienero dira gorde dituzten paleolito eta mesolitoko aztarnategiengatik. Lehenagotik genekien Lumentzak emandakoa zelakoa zen, lehendik ere beste koba batzuk, gure herritik hurbil daudenak, gorde digutena harik eta arkeologoak bertara hurbildu diren arte. Gure aldizkariaren lehen zenbakian, Lumentzan aurkitu zen marrazkiaren berri eman genuen eta asteak, eta ez asko, besterik ez dira igaro Atxurrako koban aurkitu dituzten paleolito aroko marrazkien berri zabaldu dela. Honako albiste pozgarri gehiago ere entzungo ditugulakoan gaude. Zenbat eta gehiago diren, guk nahiago.

Emaitza guzti hauek aldizkari eta monografia zientifikoetan izaten dute isla eta honako hau horixe besterik ez da. Izan ere, Santa Katalinako koba, metro koadrotan "ziztrina", hain suertatu da emankorra eta hain da aberatsa bere emaitza, bertan aurkituak, argitaratzera-koan, Kobie aldizkariaren zenbaki bitan ematera behartu baitu. Lehen zenbaki honetan bildu diren artikuluek arrasto begetal, animalienak eta gizakienak erakusten dituzte. Bigarren zenbaki baterako utzi dituzte Santa Katalinan bizi edo haitzulo hartaz baliatu ziren pertsonek sorturiko industriaz jardungo duten ekarpen zientifikoak.

Ez da beraz, honetara dakargun liburua dibulgaziorako idatziriko liburua. Horretarako, gorago esan legez, irakurri KURIKEN datorrena. Liburu zientifiko bat da hau, gure herrian egindako indusketa arkeologiko bat erakusten duena. Baina, a ze emaitza eman duena!

Lekeitioko kultur etxean Santa Katalinan urteetan zehar egindako lanen berri Berganzak berak eta bere zuzendaritzapean aritutako teknikoek emandako azalpenen arabera, Santa Katalinako kobak eman duena ez da beste hainbat kobak eman dutenaren antzekoa. Hala baino garrantzi handiagokoa da Santa Katalinakoa. Hain handikoa, Santa Katalinako aztarnak eredu modura erabiliko dira europar kostatikoan kokatutako aztarnategi garaikideak aztertzerakoan. Beraz, Otoiopon dagoen zulo horrek eman duena ez da edozer, eta edozer ez delako zaindu egin behar genuke bertan hemendik urte batzuetara beste arkeologo batzuek, beste teknika batzuekin eta beste hipotesi batzuei erantzun ahal izateko lan egiteko modua izan dezaten, orain dakiguna baino gehiago jakin dezagun.

LA EMPERATRIZ ZITA Y LEKEITIO

JOSE M. ARRIOLA ARANA

La emperatriz Zita y Lekeitio.

Jose Maria Arriola Arana, Autoedizioa. 2014.

Erregina bi izan genituen Lekeitio XIX eta XX. mendeetan, eta ez bak ez besteak ez zuten zorte onik izan beraien karguetan. Lehenengo, Espainiako Isabel II.a, 1868an "La Gloriosa" izenez ezaguna den iraultzak tronutik aldendu zuen Lekeitio oporretan zegoela, eta gobernuak erbesteratzeko jarri zion gerrauntzi baten alde zuen Frantziara. Bigarrena, Zita, Austriako enperatriz eta Hungariako erregina. Isabel erregina-erregina izan zen harik eta kanporatu zutenera arte, Zita, berriz, enperadore ohiaren alarguna. Azken honek, behar bada gure herriaren berri bertora etorri arte sekula izan ez bazuen ere, gurean 1922tik 1929ra bitartean egon zen Espainiako errege Alfonso XIII.ak gonbidatuta eta Zita bera, bere seme-alabak, gorrea eta guztientzako alokatu eta atondu zen Uribarren jauregia mantentzeko gastuei aurre egiteko eratu zen elkarte batek ordainduta.

Lerrootara dakargun liburua, berez, Jose Maria Arriola Gernikan jaiotako lekeitiar notario ezagunak Sociedad Bilbainan eman zuen hitzaldi baten du jatorria. Ordurako prestatutako testua argazkiz jantzi eta paperera pasatu du eta 50 orrialdeko liburuxka bat bihurtu. Arriola ez da historiagilea, baina nago historiak kontatzen badakiela liburu hau erraz irakurtzen delako, sekula haria galdu gabe. Kasu honetan, gainera haria hainbat pasadizoz eta gertakariz beteta dator.

Liburu honek argia ematen digu Zitaren Lekeitioko urteez. Halanda be, hemen enperatriza izandakoaren gaineko kontu batzuk baino ez ditu irakurleak aurkituko, gaztelaniaz "bihotzeko aldizkariak" deritzenetan aurkitu daitezkeen albisteen antzekoak. Bestelakoak, politikoak edo tankera horretakoak, gehienez ere azaletik ukituta.

Egileak gauza naturaltzat eta normaltzat ditu, ez ditu kritikatzan behintzat, niri gutxienez harridura sortzen didaten kontuak. Hala, esaten du Zitaren seme Otto behin baino sarriagotan hartu zuela Francok, eta halako baten diktadoreak Carlos III.aren Ordenako Gurutze Handia eman ziola, baina Lekeitioko udalak ordainduta. Normalak izango ziren sasoi baten honako gauzak, baina... ez dakit ba.

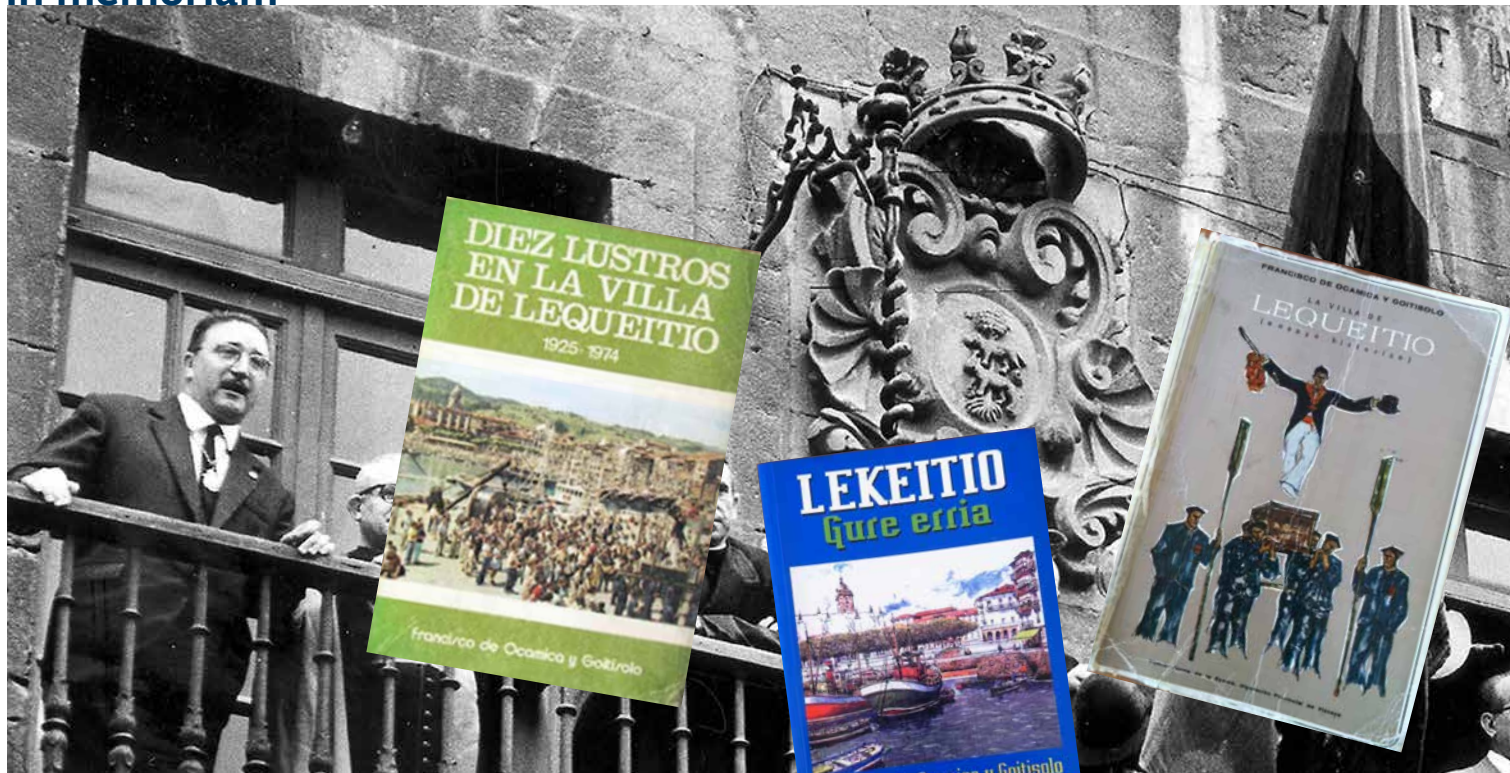
Bada baina pasarte bat, nire ustez behintzat, ondo erakusten duena liburuaren tonua. 35. orrialdean Arriolak dio zelan hainbat lagun enperatriz ohiaren Lekeitioko bizitza zorionsua egiten ahalegintzen ziren arren (eta hor aipatzen ditu Bruno Larrazabal alkatea, Adolfo Urquijo Zita Lekeitiara ekarri zuena eta Wilhelm Wakonigg, Austria-Hungariako kontsul ohi Bilbon 1936an espioitzagatik Jaurilaritzak fusilatuko zuena) Zitaren Lekeitioko bizitzak oso gogorra, "durisima", izan behar zuela, zergatik eta Vienan enperatriz baten modura bizi izaten ohituta zegoelako eta Lekeitio, berriz, bere kulturako pertsona bat bera ere barik zeinarekin hitz egin.

Hau eta honako esaldiak irakurrita guretartuta dugun Iñigo Aranbarriaren *Txanton Garrota* agertokitik jaisi zen eguna (Pamiela, 2016) liburua etorri zait gogora. Bertan, Aranbarrik Urolako bailaran XVIII. mendearen azken laurdenean izan zen matxinadaren berri ematen digu hainbat agiri eta literatura lan aztertuz. Handikien bizimodua eta herritar xumeen sufrimendua, baina, batez ere, guzti hori goikoek zelan kontatzen duten, gaur egun bolo-bolo dabilen hitz bat erabiliz, agintean daudenek batzuen eta besteen arteko hartu-emanen gainean egiten duten errelatoa.

Guzti hau esanda, gehitu nahi dut Arriolaren liburuak gauza interesgarriak eta jakingarriak erakusten dituela, baina bere erara eta gehiago jakin guran uzten bagaitu, hutsune oiek besteren batek bete beharko lituzkeela.

Zita enperatrizaren seme-alabak Uribarren jauregiko parkean.

R.M. Azkueren jaiotzaren mendeurrena Don Paco alkate zela, 1964.

Francisco de Ocamica y Goitizolo Don Paco, 1920-2016

Ez da Lekeitio historia kontuetan zaletuak direnen artean inor izango Francisco de Ocamica y Goitizoloren, don Pacoren, liburuen berri ez duenik. Eta ez bakarrik zaletuen artean. Garai baten, gure herriaren iraganaren berri izan nahi zuen edozeinek, ez zuen besterik don Pacoren liburuetara jotzea beste biderik. Horrela, nago Lekeitioko etxe askotan beste liburu askorik ez, baina don Pacoren baten bat ez dela faltako.

Ez zen gure herriaren lehen historiadorea izan, XIX. mendekoa dugu Cavanilles, XVIII. mendekoa da Lekeitio deskribatzen duen kronika antzekoa, eta han-hemenka, noizean behin, argitaratu izan dira artikulua aipagarriak. Halanda be, gerraostean eta urte luzez horretan jardun zuen bakarra, edo ia bakarra, bera izan zen. Gainera, Cavanillesena albo batera utzita, bere lana da Lekeitioko historia osorik hartu zuen lehen lana; aitzindaria ere izan zen neurri baten don Paco.

Ez zen baina don Paco historiagile profesionala izan, zaletua baino. Ogibidez medikua

izan zen, Lekeitio lehenengo, don Isidro, Arriola, eta Goitizoloren denboretan, eta gero Bilbon.

Garai bateko familia liberal-kontserbadore bateko semea, bere aita Leon Ocamica arrain fabrika baten jabea zen eta herriko alkate ere izan zen Alfonso XIII.aren sasoian. Beraz, familia oneko semea zen, bai aita partetik eta bai Goitizolotarren partetik ere.

Herriko semea eta familia onekoa, medikuntza ikasi zuen eta, esan bezala, Lekeitio eta Bilbon jardun zuen. Posizio horretan eta jatorri politikoak lagunduta, bere aita legez, herriko alkate ere izan zen eta bere lanen artean daude Ateako herriko-eskolak eta ur ekarera ere.

Baina guri, edadean aurrera joan arren erretirako dozena bat urte inguru falta zaizkugunoi, don Paco bere liburuengatik zaigu ezaguna. Liburuak eta, baita bere lastozko kapelengatik ere.

Eskolan genbiltzanean edo unibertsitatean ikasle denboran irakurri genituen don Pacoren liburuak. Eta orduan ez genituen bere balioan neurtu lanok. Behar bada idazteko moduagatik, akaso ez zirelako espero genuen mailakoak

edo agian gaztetan, adinaren harrokeriak bultzatuta edo, hurbileko eta nagusien lanak baztertze joera handiegia izaten delako. Kontua da, gure nagusiek hain gustura irakurtzen zizuten gauzak guk albora botatzen genituela neurtu barik lanon balioa.

Orain, geuk ere ordenagailua piztu eta gauzak idazten hasten garenean, badakigu zenbat kostatzen den lan hau eta ikusten dugu don Pacoren lanaren balioa.

Pasa den otsailaren Sean hil zen Francisco de Ocamica y Goitizolo, berak idazten zuen modura bere izena, herrian don Paco esanda edozeinek nor zen esango zukeena. 96 urte zituen zendu zenean eta bere lan profesionalaz aparte, *La villa de Lekeitio (Ensayo histórico)*, 1966; *Hombres de Vizcaya, Vulcano, Bilbo*, 1973; *Diez lustro sen la villa de Lekeitio (1925-1974)*; *Lekeitio neure jaiot-erria. Lekeitio mi pueblo natal eta Lekeitio gure erria* liburuak kaleratu zituen. Hauetaz gain, artikulua historiko zenbait ere argitaratu zituen, besteak beste, *Lekeitio* eta *Gaceta médica de Bilbaon*.

Goian bego don Paco, herriko historialaria.